

MAJA
BOŠKOVIĆ-STULLI

NARODNA
UMJETNOST

1978.

KNJIGA 15

Zagrebačka
usmena
pričanja
u prepletanju
s novinama
i televizijom

Jedan senzacionalni izvještaj beogradskog dnevnika »Vreme«, objavljen 5. siječnja 1935, prenijele su svjetske novinske agencije a odmah zatim i mnoge vodeće novine u svijetu. Pročitao je taj izvještaj i Albert Camus: prepričao ga je zatim sažeto u **Strancu**, da bi isti događaj postao poslije tematskom osnovom njegove drame **Nesporazum**.¹ Riječ je o poznatoj strašnoj priči, koja se već više stoljeća na raznim mjestima Evrope i Amerike svaki put iznova javlja kao vijest o istinitu događaju: nepoznatog putnika usmrte na konačistu grabežljivi domaćini u želji da se domognu njegova novca — ne znajući da su ubili svoga vlastitog odavna odsutnoga sina. Priče o takvu događaju bile su u južnoslavenskoj tradiciji već otprije poznate.²

Vidanov članak (v. bilj. 1) zanima se za beogradski novinski izvještaj kao Camusovu temu i tek je uzgred spomenuo da se motiv o ubijenom sinu susreće i u usmenoj tradiciji. Zagrebački popularni tjednik »Vjesnik u srijedu«

(od 6. 2. 1974) objavio je prikaz Vidanova članka i pritom potpuno zanemario dimenziju usmene tradicije. Težište mu je na »reportaži o nesvakidašnjem zločinu, koji se zbio u Oravici«; spominje »podatke o zločinačkoj djelatnosti majke i kćeri«, kao i »činjenicu da je došlo do ubojstva«. Tako se krug zatvorio: osvrt na motiv u djelu Alberta Camusa postao je putem popularnog novinskog odjeka ishodištem za potencijalni novi lanac usmenih priča o navodno istinitom događaju.

Na moderne uzajamne veze usmenog pričanja i masovnih medija upozoravalo se često, s veoma različitih pozicija. Walter Anderson zanimao se za dnevne i tjedne novine kao bogat a zanemaren izvor nepoznatih varijanata tradicionalnih pripovjedačkih sižea.³ Pisci raspravâ o modernim urbanim pričama ne mimoilaze primjere interakcije novinskih vijesti i usmenog pričanja premda ili baš onda kad im je interes usmjeren na pojavu usmene transmisije urbanog folklora.⁴ Kada je riječ o oblicima današnjeg svakodnevnog pričanja, ističe se da su radio, film, ilustrirane revije i televizija oduzeli teren tradicijskim žanrovima.⁵ Katkada se, naprotiv, govoreći o vrhunski industrijaliziranoj sredini, o Americi dakako, inzistira na tome da usprkos tamošnjemu golemom utjecaju masovnih medija — gdje su novinske predaje izvanredno djelotvorne, gdje se kolektivno i uz glasnu reklamu posjećuju slavna sablasna mjesta a oko dana mrtvih razvila se šarolika industrija sablasnih atrakcija — da usprkos svemu tome ondje nema osnove »za razlikovanje 'narodnih' predaja od 'gradskih industrijskih' predaja«. Taj zaključak opravdano ističe aspekt tradicionalnosti, koji se nazire i kroz vanjski veoma izmijenjene pojave, ali je zanemario unutrašnju kvalitetnu transformaciju što u tim kazivanjima mora neizbježno biti znatna.

Uporna prisutnost folklornih pojava u svakidašnjem životu, a među njima i onih iz domene priča, ogleda se obilno u dnevnim i tjednim novinama, pa su neki folkloristički časopisi uveli rubrike u kojima registriraju takve vijesti («Western Folklore», od 1947; »Lares«, od 1966).

Pokušat ću na izabranim primjerima prikazati tradicijske i moderne aspekte današnjih priča zahvaćenih utjecajem masovnih medija u Zagrebu. Ono što bi pritom, nadam se, moglo biti zanimljivo jest okolnost da će svi primjeri biti vezani uz isti grad i uz sredinu koja se, kada je riječ o folkloru, obično u inozemstvu zamišlja samo kao rezervat šarolikih seljačkih tradicija. Riječ je, napokon, o sredini koja, u jednu ruku, zbog svoje društveno-ideološke orijentacije, a u drugu, zbog skromnije ekonomske osnovice nema u masovnim medijima onakvu naglašenu bučnu reklamu ni obilje senzacionalnih vijesti — što je sve u bogatim potrošačkim društvima tako mnogo pridonijelo prepletanju nekih urbanih priča sa sredstvima javnih komunikacija. No da je bit tih prepletanja ipak zajednička objema sredinama, pokazat će primjeri.

* * *

U zagrebačkom se pričanju susreće većina onih internacionalnih modernih sižea u kojima su iste strukture mišljenja, iz kakvih su nekoć nastajale tradicijske predaje ili šaljive priče, stvorile sada na temelju adekvatnih duhovnih zaokupljenosti nove priče smještene u današnji tehnikom obuzet svijet.⁷

Među njima se ističu priče o bizarnim doživljajima automobilista — i one sablasne i one burleskne.

Sablasnu, demonsku narav imaju i neke predaje koje su kao događaj moguće. One podjednako upućuju na realne dnevne opasnosti kao i na onaj dublji sloj čovjekova osjećanja ugroženosti od silâ koje ga pritišću i pred kojima je nemoćan. Takva je predaja o lažnoj autostopistici, zapravo preruseno-me muškarcu što je namjeravao zaklati i opljačkati vozača, koji ga je, ne sluteći zla, primio noću u svoja kola.⁸

Čula sam tu priču od svoga kolege O. D., književnika i folklorista — kao što će, uostalom, i svi ostali primjeri usmenih pričanja koji ovdje slijede potjecati iz kruga mojih znanaca s kojima se redovno družim. Pričao mi je o tome prvi put god. 1968. kao o istinitu doživljaju jednoga zagrebačkog liječnika. Na moju molbu ponovio mi je priču u ožujku 1969. i još jednom nakon dva-tri dana, kada se, kako mi je rekao, bolje prisjetio svih pojedinosti. Obadvije verzije iz 1969. zapisala sam doslovce. Prva zapisana verzija glasi ovako:

»Čuo sam da se jedan zagrebački liječnik, moj znanac N. N., jednom vozio iz Zagreba u Rijeku svojim autom i da ga je na usamljenome mjestu zaustavila jedna mlada žena i zamolila da je primi. Za vrijeme vožnje liječnik je opazio kroz stakalce iznad volana na autu da ta žena ima ruke, koliko je on mogao vidjeti, obrasle dlakama kao muškarac. E, naravno, uhvatio ga je strah, ali je odlučio voziti punom brzinom sve do Rijeke, i to do milicijske stanice. Kad su se približavali Rijeci, ona je nekoliko puta tražila da je iskrca, ali se on pravio kao da je ne čuje. I tako ju je doveo do prvog milicajca koga je opazio kad je ušao u Rijeku, i tamo predao. Ta žena je bila neki muškarac, koji je htio opljačkati tog liječnika.

U početku sam vjerovao da je to bio istinit događaj. Čuo sam to u društvu kao zgodu o jednome od onih liječnika koji vole žene, pa je stoga i primio tu mladu djevojku u auto. No poslije sam čuo da se to i o drugima priča pa sam vidio da to nije istina«.

Druga zapisana verzija:

»Moj znanac doktor N. N. putovao je svojim autom u Pulu na neki liječnički kongres i negdje ne tako daleko od Pule, ali na usamljenome mjestu, zaustavila ga je jedna mlada žena, koja je nosila u naručju dijete, i molila ga da je primi u auto do Pule. On je kao human čovjek, liječnik, primio u svoja kola tu ženu i dijete. Ali je za vrijeme vožnje ipak radi opreza pogledavao kroz stakalce kako se u autu drži ta njegova putnica s djetetom, i pritom je opazio da je u te mlade žene muška dlakava ruka. To ga je dosta uzбудilo, ali nije htio ubrzati vožnju. Još ga je više uzбудilo kad ga je ta mlada žena upitala što bi on učinio da ga netko od onih koje on primi u auto fizički napadne. On je na to odgovorio da se on takvog fizičkog napadaja ne boji jer da nikad sa sobom ne nosi novac, nego da ga, kad mu ureba, podiže na pošti u gradu u kojem se nađe.

Poslije tog razgovora, uvidjevši da je ta žena s djetetom zapravo neka sumnjiva osoba, odlučio je da ga dovede do Pule i tamo preda prvom mili-

cajcu na koga naiđe. To je mislio da mu neće biti teško izvršiti jer se toga dana u Puli nalazio predsjednik Tito, pa je grad bio pun milicajaca. I kad je stigao u Pulu, tako je i uradio, naime tu tobožnju ženu predao je miliciji.

To mi je pripovijedala zajednička znanica moja i tog liječnika kad smo se jednom našli u društvu pa se poveo razgovor o tome kako je opasno voziti se sam automobilom i uzimati u svoja kola autopopere.

Ja mislim da bi to možda mogla biti istina — premda sam kasnije čuo da se tako nešto događalo i drugim putnicima kad su putovali sami autom, ali se toga točno ne sjećam.

Iz ovih dvaju tekstova, koji nisu kazivani spontano, nego su mi bili diktirani u pero, ne može se više razabrati uzbudljivost priče, koja je umanjena i time što su ovdje izostavljena imena glavnoga protagonista i prve informatorke o događaju. Veoma je prigušen iz istog razloga, zbog nespontanoga kazivanja, i kozerski talent moga znanca koji mi je pričao. Ali razlike među dvjema verzijama — koje su proizišle djelomice iz kreativnog dopunjavanja nepotpuna vlastitog sjećanja, djelomice iz nehomičnog povezivanja u pamćenju nekoliko sličnih prijašnjih kazivanja, a djelomice iz improvizatorske igre — veoma su impresivne; one svjedoče o tome da mehanizam folklornog trađiranja na svim društvenim i intelektualnim razinama djeluje zapravo slično.

Nije mi poznato je li bilo novinskih odjeka na tu zagrebačku priču, koja je drugdje, kako navodi Bausinger, uključena čak i u priručnik za vozače »Volkswagena« (v. bilj. 8).

O drugoj stravičnoj pustolovini autovozača, ovaj put ne samo stravičnoj nego i sablasnoj, saznala sam prvi put iz novina.

Već spomenuti tjednik »Vjesnik u srijedu« (od 10. 4. 1974) donosi člančić **Sablast na cesti**, gdje je riječ o čudnoj ženi koja noću zaustavlja vozače na cesti Zagreb—Karlovac i moli ih da je povezu, a zatim u punoj vožnji iznenada nestane. Jednom bračnom paru navela je prije nestanka svoju adresu u Rijeci. Na spomenutoj adresi vozač sutradan zatekne staricu i sazna od nje da je ta žena zaista tu stanovala, ali je prije tri godine poginula na cesti Zagreb—Karlovac, a da k njoj odonda stalno dolaze ljudi tvrdeći da su je vozili u svome autu. U članku se spominju i druge verzije te priče, spominju se pisma koja stižu redakciji, gdje »ozbiljni ljudi s punom adresom« pitaju novine je li taj događaj istinit. Novine odgovaraju da je priču lansirao netko tko očito »normalan čovjek nije«, a tko hoće vjerovati, »neka vjeruje; to je njegov problem, i to mentalni«.

Tako su novine mudro uspjele lansirati senzacionalnu priču a ujedno sačuvati dostojanstvo distance, pa i dati lekciju praznovjernima.

Ubrzo zatim, kada se poveo razgovor o tom novinskom članku, koji sam u društvu jedina ja bila pročitala, slušala sam od liječnice F. R. drugu verziju te priče. Čula ju je od svoje poznanice, po zanimanju radnice u administraciji, još prije objavljivanja novinskog članka, a ona opet od nekog liječnika, koji je to navodno sam doživio:

Vozio se autom iz Ljubljane u Zagreb; zaustavila ga je vrlo lijepa plavokosa mlada žena i zamolila da je poveze. Sjedila je na stražnjem sjedalu, a kad ju je on htio nešto upitati, primijeti da je nestala. Veoma impresioniran pošao je u obližnji gradić Novo Mesto i prijavio slučaj miliciji. Ondje ga upitaju je li žena ušla u auto kod Krškog, pa ga »umire« objasnivši da njima često dolaze ljudi s takvom jednakom prijavom te da je riječ o ženi koja je na tome mjestu poginula u prometnoj nesreći.

Moja znanica u tu priču ne vjeruje, ali ju je čula kao istinitu.

Slična se priča poslije pojavila u jednoj beogradskoj televizijskoj seriji, koja se gledala i u Zagrebu: poznata glumica Milena Dravić u ulozi djevojke, koja je sa sela došla u grad i ondje radi kao kućna pomoćnica, pripovijeda u jednoj epizodi dirljivim tonom seosku priču o mladome liječniku rodom sa sela, koji je, kada se doškolovao, napustio svoju djevojku što je ostala živjeti na selu. Djevojka se od tuge ubila, a on ju je, ne znajući to, kraj seoskoga groblja primio jedne večeri u svoj auto itd. (Svršetak je nešto različit: mrtva, djevojka ostavlja u autu komad svoje odjeće.)

Objavljena je, napokon, također u »Vjesniku u srijedu« (7. 8. 1974), prevedena kratka priča *Autostopisti* nekog Edwina Rossa s poznatim sadržajem o sablasnoj autostopistici. Sličnosti ima i strip o Tomu i Jerryju, o mačku i dva mišića, koji prime u auto nepoznata starca i odvezu ga do njegove kuće — do groblja (*Vrtirep Tom i Jerry*, br. 260, »Romani i stripovi — Vjesnik«, Zagreb 1978).

Riječ je o priči veoma poznatoj na američkom prostoru, o kojoj postoji opsežna stručna literatura.⁹

Obje prikazane predaje ugrađene su sa svojim realijama i psihološkom motivacijom u modernu automobilsku civilizaciju, ali se u njima može prepoznati i tradicijska podloga iz starijih predaja o stravičnim susretima s razbojnicima ili s mrtvima.

Tradicijsku podlogu ima i mah nita zgodna — kako Bausinger zove takva kazivanja — o kojoj je izvijestio zagrebački »Vjesnik« u svom prilogu *Sedam dana* (18. 11. 1978). Monstruozna priča »nezadrživo putuje našom zemljom« svaki put ponešto modificirana; novinar vidi u njoj anarhičnu i nehumanu poruku, pa i skrivenu pozadinu psihološkog rata, i odvrća lakovjerne da joj ne nasjednu. Kao i prethodne dvije priče, i ova priča svojim rekvizitirijem proizlazi iz psihičke obuzetosti automobiliziranoga građanina svime što se tiče vozila. Govori se tu o stranome vozaču koji je pregazio djevojčicu na cesti i zatim pobjegao. Slijedeći vozač zaustavio je svoj automobil, u kojemu je bilo i njegovo dijete, te pokušao pomoći pregaženoj djevojčici, no ona je već bila mrtva. Sada se pojave roditelji nesretne djevojčice i, misleći da je taj drugi vozač pregazio njihovu kćerku, ubiju mu iz osвете dijete, a on, vidjevši to, ubije na kraju ubojice svoga djeteta.

Ova priča o totalnom pokolju na cesti potaknuta je, u jednu ruku, opsesijom straha od prometnih nesreća, a i njihovom realnošću, a u drugu ruku

pripada ona staroj tradiciji glasinâ o jezivim, nevjerojatnim i suludim zgodama, kojima se ipak vjeruje, kojima se čak zbog vlastitih podsvesnih pobuda želi vjerovati, jer one, po Bausingeru, u isti mah i straše i stvaraju zadovoljstvo svojom bezmjernošću, svojom nečuvenošću i mahnitošću. On spominje nekoliko takvih stravičnih glasina iz prošlih stoljeća i iz naših dana, a među njima i jednu iz godine 1956. o strašnome obiteljskom krvoproliću u Ravensburgu.⁹ Ta priča iz Ravensburga veoma je slična jednoj našoj glasini iz pedesetih godina, koja se bila strelovito proširila po svim našim gradovima, a ja sam je tada čula u Zagrebu: pričalo se o jednome poznatom beogradskom umjetniku, koji je i danas živ, da je njegova kućna pomoćnica, dok je bila sama u stanu, kupala njegovo dijete i stavila ga zajedno s kadicom na plin, da zagrije vodu, a zatim, otvorivši vrata stana svome udvaraču, pustila je da se vrata zalupe i da se dijete smrtno sprži. Otac je poslije u očaju i bijesu ubio iz revolvera i kućnu pomoćnicu i njezina udvarača i svoju ženu i samoga sebe.

Unutrašnja povezanost ove glasine o obiteljskoj krvavoj tragediji, a i srodnih starijih glasina, s onom iz novina o automobilističkom obračun na cesti prepoznaje se veoma lako.

Jedna druga priča — ona o ukradenoj umrloj punici — pripada sva našem vremenu. Struktura njezinih događaja ukotvljena je u opću obuzetost automobilskim turizmom, a najbliža je suvremenom žanru što ga Bausinger zove veselom ili komičnom zgodom.¹⁰ Njome se kroz komično-burleski zaplet čovjek oslobađa pritiska mučnoga i zastrašujućeg doživljaja. Bausinger vidi u toj priči »snagu i trajnost perspektive žanra: po sebi žalostan događaj dospijeva tu bez otpora, u kontekstu posve ljudskih mana, u svjetlo možda donekle sumorne komike«. ¹¹ Naprotiv, Linda Dégh promatra tu priču kao autentičnu predaju, »sa skrivenim nadnaravnim značenjem, kojim se ističe nesvakidašnje, nepoznato iskustvo«. ¹²

Primjeri koje poznajemo iz Jugoslavije bliži su Bausingerovu viđenju te priče. Zagrebački »Večernji list« objavio je 31. 1. 1968. članak s naslovom **Prokrijumčario mrtvu punicu** i s uvodnom rečenicom: »Neobična priča već danima kruži Zagrebom...« Neki Zagrepčanin krenuo je autom na izlet u Italiju u pratnji svoje punice. Punica je putem umrla. Zbog skupoće prijevoza mrtvac Zagrepčanin odluči da prokrijumčari punicu u autu preko granice, stavi je u prazan sanduk stroja za pranje rublja. Na granici je uredno platio carinu za tobože kupljeni stroj, ali mu, pošto je prešao granicu, pred nekom gostionicom ukradu auto s mrtvom punicom. Automobil je poslije nađen, ali bez punice, a građanin je sada u pritvoru. Novinar pita »koliko je istine u ovoj fantastičnoj, jezovitoj i pomalo smiješnoj priči«. Propitao se u dežurnim službama milicije i suda, ali bez rezultata. Drži da samo jedan podatak govori za sada u prilog istinitosti priče: to su golemi troškovi prijevoza mrtvac preko granice (precizno ih iznosi).

Poslije nekoliko dana (9. 2) u istim novinama zagrebački Sekretarijat unutrašnjih poslova protestira zbog senzacionalnog načina prikazivanja i obavješćuje da na navedenom mjestu nije bio ukraden nikakav automobil te da

nitko iz novina nije od njih tražio informaciju. Novine, međutim, ponavljaju da su se bile obratile s pitanjem dežurnoj službi; tvrdnje njihova članka, kako kažu, nisu bile senzacionalne i bile su ograničene na to »da priča kola gradom«, prikazujući »atmosferu grada u privatnim razgovorima njegovih građana«.

U toj neobičnoj polemici, kao i obično, svatko ima pomalo pravo a pomalo krivo. Ono što je za nas važno jest atmosfera u kojoj je živjela ta priča ne samo »u privatnim razgovorima« nego i u tisku — u kolebanju između novinske senzacije i donekle distanciranoga gledanja na pričanje sugrađana, ne mogavši se odlučiti je li ono istinito ili izmišljeno. Tipično je i novinarsko unošenje u tu bizarnu zgodu praktične kritike skupoga prijevoza mrtvaca. U samoj pak priči simptomatičan je detalj o punici skrivenoj u stroj za pranje rublja jer su se takvi strojevi prije desetak i više godina kupovali često u Italiji. Okolnost da se govorilo o punici, a ne o baki, pridala je priči dodatan detalj burlesknosti.

Život te priče potrajao je u jugoslavenskim novinama i dalje pa su tako beogradske novine »Politika Ekspres« (16. 5. 1969) opisale sličnu dogodovštinu obitelji austrijskih turista, koji su umrlu staricu prokrijumčarili iz Jugoslavije u Graz. Riječki »Novi list« izvješćuje iz Trsta (u broju od 20. i 21. 8. 1977) o dvoje rumunjskih Roma koji su tih ljetnih dana pokušali prokrijumčariti umrlu majku iz Italije čak u Rumunjsku, ali se ne spominje krađa automobila.

Postoji još jedna makabrično — smiješna priča o čudnovatom transportiranju leša. Slušala sam je dvaput, potkraj 1977. godine — od svoje poznanice V. Š. i zatim od njezina supruga O. Š. uz pomoć njihova šurjaka liječnika M. D., od koga su je oboje bili prvi put čuli ubrzo nakon drugog svjetskog rata:

Jedan mladić umro je u bolnici (varijanta: u vojsci) u Mariboru u Sloveniji. Dva njegova druga (varijanta: rođaci, braća) treba da ga otpreme kući. Skupo im je da plate troškove propisnog prijevoza, a ne žele da pokojnik bude u bolnici seciran i pokopan u mjestu gdje je bolnica. Ukradu leš iz bolnice i ukrcaju u vlak, stave ga na sjedalo i pokriju kapom preko lica kao da spava. Na stanici Zidani Most iziđu iz vlaka da nešto popiju. U vlaku je bio još jedan mladić. Pri manevriranju vlak se naglo trgnuo i mladićev je kovčeg pao mrtvome na glavu. Mladić mu se ispriča, ali on šuti. Malo ga je stresao — kad vidi da je mrtav. Uplašio se misleći da ga je njegov kovčeg usmrtio — otvori prozor i baci ga u rijeku Savu. Sad se vrate ona dvojica i pitaju: »A gdje je onaj koji je tu spavao?« — »Pa probudio se odmah čim ste vi otišli, pitao je gdje ste i izišao za vama«. Ovi šute, znaju da on laže, ali ne smiju reći. On također ne smije reći što se desilo. I na tom je ostalo.

Tekst sam zapisala naknadno po blijedom sjećanju na izvrsne dijaloge najprije s mrtvacem a onda s njegovim pratiocima. Završetak te žalosne komične priče djelovao je u interpretaciji O. Š. kao da je iz moderne literature, s nerješivim nedoumicama i tjeskobnim osjećajem krivice, bez ikakve šanse i jednih i drugih da priznaju istinu koju znadu — oporo i groteskno.

Sličnu varijantu zapisao je god. 1969. u Zagrebu N. Bonifačić Rožin prema pričanju profesora M. Šamšalovića:

»Jedan Zagorec bio je u zagrebačkoj bolnici. Došla mu je familija u posjete, ali je već bil mrtav. Portira su platili da im ga da, da ga zakopaju doma. Naručili su taksi i odvukli ga pod rukom kao da je živ, da teško hoda. Još su mu načulili škrljak. Tak su ga dovukli i u vlak »Zagorec«. Tam su ga poseli u vugel na klupu za invalide. Još su mu bolje načulili škrlak na lice.

Vlak je trebal iti za pol vure, pa su se odlučili popiti gemište u kolodvorskoj birtiji, kaktj za karmine. Odišli su, a mrtvi je ostal lepo sediti u vuglu.

Sad je u vlak došel jedan pravi invalid, ali malo pijan. Rekel je ovome: 'Daj se makni s moga mesta'.

Ovaj se ni maknul, a invalid je onda preko njega metnul kofer na mrežu. Kak je bil pijan, kofer se zmaknul i pal starom na glavu. Stari se zrušil, i sad se invalid grozno preplašil jer je videl da se stari ne miče. Pomislil je da ga je vubil. Sad ni znal kaj bi š njim pa ga je pokupil i odvlekel u šekret. Tam ga je ostavil a sam se je zgubil.

Dotle je netko drugi moral iti na šekret i tamo je našel mrtvog starca. Sad je taj išel po miliciju, a dotle su došli i rođakj i kad su vidli miliciju oko svoga mrtvoga, vušli su i oni, da ih ne kazne kaj mrtvoga voziju bez dozvole.

I tak je stari japa došel s milicijom u svoje Zagorje.«

Ova priča, nešto tradicionalnija od prethodnih, podsjeća na šaljive priče međunarodnoga tipa **Aarne-Thompson** 1536 i 1537 o više puta ubijenoj lešini, ali bi i ona bila besmislena izvan konteksta relativno novijih administrativnih propisa o postupku s mrtvacima i bez putovanja modernim javnim prometnim sredstvima. Našla je odjek u uspjeljoj televizijskoj satiričnoj komediji **Teškoće s Kalmanovim lešom** slovenskog pisca Toneta Partljiča (izvedenoj potkraj god. 1977. u ljubljanskom programu, koji je prenio i zagrebački TV-studio).

Drugačiji je primjer zabilješka novinara J. Hovana **Kako je Bara 'zaradila' 1000 DM** (u zagrebačkom »Vjesniku« od 18. 10. 1971). Tu je riječ o aktualizaciji jedne stare facecije, koju donose i Chaucer i Boccaccio (**Dekameron**, 8, 1), i mnogobrojne stare zbirke šaljivih priča, a i noviji šaljivi listovi (tip priče **Aa Th 1420 C**, što ga je monografski obradio J. W. Spargo¹³). Novinar »Vjesnika« — koji se tog svog članka više ne sjeća — čuo je to, kako mi reče, pričati u Zagrebu kao vic.

Tko ne pozna taj stari siže, neće ga prepoznati u novinskom člančiću, čak će po svoj prilici povjerovati da se radi o istinitoj ili bar mogućoj zgodu. Pri-povijeda se u člančiću o nekom »gastarbajteru« koji je iz Njemačke poslao po svome znancu ženi u domovinu 1000 DM. Znanac, međutim, prikaže ženi taj novac kao da je njegov vlastiti i ponudi joj dvaput po 500 DM kao naknadu za ljubavne usluge. Žena pristane. A kada se muž vratio iz Njemačke i sve se otkrilo, došlo je do rastave braka. Jedna stara renesansna erotička priča

zaživjela je u modernom ruhu, kroz novinski odjek, kao uvjerljiva projekcija otužnih situacija iz prisilno razdvojenih »gastarbajterskih« brakova.

* * *

U gradovima se pronose glasine, panične, fantastične, ili iznenađujuće, no realno moguće, neke u domeni društvenoga ili političkog trača. One mogu imati svoje uzorke u kazivanjima iz negdašnjih vremena, ali su uklopljene u moderni kontekst, reflektiraju aktualne društvene pojave, opsjednute su često suvremenom tehnikom. Neke, doduše malobrojne, odjeknule su i u novinama.

Proširila se tako glasina u Varaždinu i selima uz Dravu, navodno kao pouzdana radio-vijest, prema kojoj su se poslije kiša u Austriji iz odrona zemlje uz Dravu pojavile čudne gliste što grizu otrovnim ugrizom; u nekom su se selu na isti način javile otrovne zmiје. Građani se propituju jesu li zbog toga zatvorena kupališta na Dravi. Izvijestio je o tim glasinama zagrebački »Vjesnik« (12. 8. 1971), a kao mogući izvor naveo je, možda s razlogom, lokalne »divlje« radio-stanice.

Posve aktualan karakter ima jedna druga glasina — o korupciji s ispitnim testovima. Da takve korupcije povremeno ima, životna je činjenica, no podjednaka je činjenica da odatle izvire i fame poput ove: »Putuje Zagrebom/ priča o specijalnom (blindiranom?) automobilu, koji je, navodno, u gluho doba noći prevozilo 'testove' s prijemnog ispita na Medicinskom fakultetu na obradu u SRCE (Sveučilišni računski centar)« (»Vjesnik u srijedu«, 10. 9. 1977). Svemoćna i još uvijek pomalo tajanstvena kibernetika preuzela je ulogu negdašnjih nadnaravnih sila i uklopila se kao priča u društveni trenutak kada su napetost zbog poteškoća oko željenih upisa na neke fakultete dostigle svoj vrhunac.

Istiniti događaji, kada su neobični i uz to praćeni koincidencijama kojima se pripisuje osobito značenje, poprimaju i sami uzbudljivost glasine. Blizu Rijeke na gradilištu autoputa Rijeka—Zagreb naišao je buldožerist R. V. na zakopanu »crnu kožnatu torbu u kojoj je bilo mnoštvo zlatnika, dijamanata, zlatnog nakita, zlatnih crkvenih kipića i ostalih crkvenih dragocjenosti«. Novinar zagrebačkog »Večernjeg lista« (13. 6. 1977) čuo je o tome iz neslužbenih izvora, iz kojih su potekle još neke pojedinosti kao dopunsko tumačenje: radnici su, naime, »na otvaranju radova, dakle na samom gradilištu, objesili konjsku potkovu«. Novinar tumači, s blagom primjesom ironije, da im je potkova donijela sreću.

Ove glasine, različito od gradskih priča o kojima je prije bila riječ, ne razvijaju fabulu, one ne žele zabavljati, usredotočene su na to da budu vijest, kratka, uzbudljiva i uvjerljiva. Time konkuriraju novinskim vijestima. Po svojoj izmišljenoj dimenziji, po načinu prenošenja od usta do usta, po šarolikim i fantastičnim varijantama koje pritom nastaju pripadaju glasine folkloru.

* * *

Spomenuli smo ih ovdje periferno tragom njihovih novinskih odjeka. Glasine su inače u današnjoj folkloristici postale predmetom znanstvenoga

interesa, o čemu svjedoči i upitnica Nordijskog muzeja u Stockholmu o glasinama našega doba.¹⁴

* * *

Novinski feljtoni i reportaže, kada žele dočarati kolorit pojedinih mjesta i krajeva, rado prepričavaju lokalne predaje, šaljive pričiice, popularne domaće anegdote — sve u karakterističnom prepletanju rasonode, zavičajne i povijesne nostalgije, turističke propagande, folklorizma. To nisu zagrebačka pričanja, ali evokacije takvih tradicija preko zagrebačkih novina dolaze do čitatelja u Zagrebu i pobuđuju sentimente onih njegovih građana koji su podrijetlom iz opisanih krajeva, a i u drugih utječu na osjećajnu identifikaciju s različitim dijelovima šire domovine.

U »Vjesniku« je godine 1972. izlazila serija zabavnih reportaža Drage Ungaro s podnaslovom **Oriđinali, čudaci, veseljaci** i s uokvirenim komentarom »Grad čine gradom svi njegovi građani, ali neprispodobivu atmosferu, kolorit i pečat daju mu samo popularni pojedinci. Naši gradovi ne oskudijevaju u takvima (. . .)« Pri ruci su mi tri reportaže iz te serije: iz Krapine, Omiša i Požege (objavljene su 23. travnja, 2. srpnja i 22. srpnja 1972).

Kada se čitaju ti nostalglično veseli feljtoni, udara u oči da iz obilja njihovih pričiica i anegdota sav šarm zrači iz mjesnog ambijenta ili iz imenâ dobro znanih negdašnjih domaćih čudaka, da te priče, dakle, nose pečat omiljenih zavičajnih zgoda, a ne putujućih pripovjedačkih sižea, kojima najčešće pripadaju. Taj lokalni naglasak u novinskim člancima čini iste sižee drugačijima nego onda kada su okupljeni u zbirkama pripovijedaka. Autorica tih reportaža mogla je bar u nekim slučajevima znati da se njezinim čudacima i veseljacima pripisuju pričiice kakve su inače poznate i drugdje; no da je o tome govorila, bila bi razorila privlačnu draž toga nedjeljnog štiva za čitatelje novina, koji više nisu sudionici tradicijskoga folklornog pričanja ni čitatelji zbirki narodnih pripovijedaka, ali su ljubitelji folklornih tema kada su viđene iz distance i ispričane s veselo-tužnim smiješkom uz zavičajne reminiscencije.

A da su, osim primjera specifičnih lokalnih anegdota, tu u pitanju zaista folklorne teme raširene najvećim dijelom i u međunarodnome pripovjedačkom repertoaru, pokazuje njihov kratak pregled. Iz Krapine se u tim reportažama čitaju ove poznate pričiice: Krapinci potežu bika s užetom vezanim oko vrata na crkveni krov da ondje popase travu (**Aa Th 1210**; varijante se navode u mojoj zbirci istarskih priča¹⁵); Krapinci puštaju raka da im kroji odijelo svojim škarama a zatim ga kažnjavaju smrću bacanjem s mosta u rijeku (**Aa Th 1310**); »krapinski sudec (= načelnik) neće da proda Ptujanima »galge« jer »nama trebaju a i našoj deci budu trebale«. Iz Omiša: dva druga čuvaju mrtvaca pa dok se jedan udalji da donese vino, drugi legne mjesto mrtvoga na odar i poplaši svoga druga kad zatraži sa odra da mu drug dade vina (varijante se navode u mojoj zbirci s Brača¹⁶); siromah visi na križu mjesto Isusova kipa, a kada neka žena moli da joj muž osigura veću zaradu, on se obrecne da i sam visi na križu za svega dva dinara (**Aa Th 1829**; varijante se navode u mojoj zbirci pripovijedaka s Brača¹⁷); pripiti ribari veslaju svu noć na istome mjestu jer su zaboravili odvezati brod (**Aa Th 1276**; va-

rijante u mojoj istarskoj zbirci¹⁸). Iz Požege: pijanci ostave svoga pijanog druga pred samostanskim vratima pa ga vratar odnese u ćeliju; probudivši se sutrađan u samostanskoj ćeliji, pijanac nije siguran u svoj identitet (donekle slično: **Aa Th** 1531; posve analognu varijantu zapisala sam na Hvaru¹⁹).

Češći su u novinama feljtoni i reportaže koji, uz pomalo patetičan ton, po-
 buđuju nostalgiju za čarima nekoga kraja i izvlače iz zaborava predaje o mje-
 snoj prošlosti. Vezuju se uz stare gradove, uz ruševine, uz neobične lokalitete.
 U feljtonu o starome, danas posve srušenome Medvedgradu iznad Zagreba či-
 tamo o tunelu koji je spajao Medvedgrad sa zagrebačkim kaptolom, o zakopa-
 nom blagu, o opakoj gospodarici grada Crnoj kraljici²⁰ (V. Zečković u zagrebač-
 kom »Vjesniku« 31. 5. 1. 6. i 6. 6. 1974). U reportaži o »starcu Kleku«, planini
 kraj Ogulina, dočarava autor B. Kovačević ugođaj toga veličanstvenog i mistič-
 nog mjesta uz pomoć predaja prema kojima su vještice imale ondje svoj dom;
 gdje ukleta kraljevna, pretvorena u zmiju, čuva hrpu dukata; gdje već stolje-
 ćima sniva Kraljević Marko; dok se u samom Ogulinu djevojka Đula zbog ne-
 sretne ljubavi strmoglavila s kule dvorca i po njoj se prozvao Đulin ponor²¹
 (»Vjesnik« 13. 5. 1973). Novinar M. Urošević u seriji članaka o istarskim gradi-
 ćima spominje u »Vjesniku« (2. 8. 1974). pričanja o blagu engleskoga gusara
 Henryja Morgana zakopanom u ruševinama Dvigrada, što se vezuje uz ime
 obližnjega sela Mrgani — ali mu je promakla predaja o Dvigradu autentičnijeg
 tradicijskoga karaktera, koja kazuje o pastiru što je na svojim leđima donio
 kugu u to naselje, i od svih stanovnika uspio je jedino svoju obitelj spasiti
 od pomora.²²

U novinskim se evokacijama rado spominju mjesne predaje o zlim feudal-
 cima i o narodnom otporu stranim tlačiteljima. Uz prikaze muzejske zbirke u
 Zmajevcu pripočena je predaja o zloj crvenokosoj kneginji Marti (mađarski:
 Vērēs Márta), koju je kaznio pravedni kralj Matijaš Korvin²³ (E. Cerjan,
 »Vjesnik«, 3. 5. 1969). Autor putopisnih dopisa s turneje putujućega kazališta
Histrioni prisjeća se u Kastvu tamošnje znamenite predaje **Si smo ga** o
 ubojstvu zloglasnoga kapetana Morellija, lokalnog upravitelja i predstavnika
 feudalnih gospodara²⁴ (Z. Vitez, »Vjesnik«, 4. 8. 1976).

Predaje o nesretnim ljubavnicima, dirljive ne samo kao evokacija pro-
 šlosti nego i izravno svojim sadržajem, uklapaju se veoma dobro u modele felj-
 tonske novinske poetizacije domaćih krajeva — poput one s Kornatskih otoka
 o pastirici Lijepoj i mladome plemiću Svetinu, koji je, ravnajući se po zapa-
 ljenom svjetlu, plivao svake noći svojoj dragoj; no jedne noći djevojčin otac
 i braća ugasili su svjetlo: Svetin se utopio a Lijepa se bacila s hridina u
 more (Đ. Bećir, »Vjesnik«, 11. 7. 1971). Uz ovu varijantu antičke priče o
 Heroji i Leandru ima u nas obilna lista raznolikih književnih i folklornih
 odjeka²⁵.

Podtekst tih feljtona i reportaža sadrži latentan, neizrečen poziv čitate-
 ljima da posjete i vide krajeve iskićene takvim lijepim predajama. Takav se
 poziv katkada izriče izravnije, ali ipak još iz zavičajne zaljubljenosti bez kon-
 kretnih komercijalnih računica — kao u dopisu iz Gorskog Kotara, upućena
 popularnome »lutajućem reporteru« G. Lediću, gdje se dopisnik žali zbog

nedovoljne poznatosti općine Čabar i njezinih znamenitosti, »danas kada su ljudi željni netaknute prirode i svih njezinih ljepota«, pa uz ostale zanimljivosti spominje »kuću Klepčevih poznatu po debeloj gredi, koju je donio narodni junak Petar Klepac« (»Večernji list« 1. i 2. 11. 1975). Petar Klepac, seljački junak, koji je od vile dobio golemu snagu, poznat je u goranskom usmenom pričanju²⁶.

Podtekst turističke upotrebljivosti domaćih priča iz starih vremena probio se i u vidljiv eksplicitan plan, pa ćemo predaju o već spomenutom Morganovu blagu i onu o pulskome amfiteatru, nazvanom Divić-grad, pročitati u članku kojemu naslov glasi **Legende u službi turizma** (M. Urošević, »Vjesnik«, 27. 7. 1976).

Novinski prikazi češće prepričavaju predaje dirljivim i dopadljivim stilom a da za točnost sadržaja mnogo ne mare. Tako su u netom spomenutoj predaji o Diviću stopljene u novinama dvije posebne predaje vezane uz Divić-grad: ona o vilama koje su ga za jednu noć sagradile ne stigavši podići krov, i ona o Marku koji ondje spava.²⁷ To u novinskoj verziji, kojoj su izvorom bili i tekstovi Vladimira Nazora, glasi ovako: »U Divić-gradu, ili Divićinu gradu, vile su sahranile Kraljevića Marka. Štoviše, da bi ga sahranile ovdje u blizini mora, i podigle su cijeli Divić-grad!«

Razumljivo je da se predaje u novinama — s izmijenjenim načinom postojanja i izmijenjenim funkcijama — udaljavaju sve više od usmenog pričanja o kojemu žele izvjestiti i da je nepouzdanost uračunata unaprijed u takvu promjenu medija.

Jedna međunarodno proširena povijesna predaja — o lukavo odbijenoj neprijateljskoj opsadi — vezala se u nas uz više starih gradova, da bi se uz jedan grad, zahvaljujući toj priči, razvio u naše dane šarolik turističko-komercijalno-folklorističan zabavni spektakl s obilnim odjecima preko novina, radija i televizije. Riječ je o staroj predaji u kojoj se na šaljiv način potražio odušak od ratnih patnji i gladi: izgladnjeli stanovnici opsjednutoga grada spuste niza zid svoju posljednju namjerno dobro uhranjenu domaću životinju, a neprijatelj povjeruje da oni obiluju zalihama hrane i napusti opsadu. Takva nam je predaja znana iz srednjovjekovnoga ruskog ljetopisa o belgorodskom »kiselju«, vrsti žitne hladetine; takve su i njemačke i talijanske predaje o opsadama gradova.²⁸ U nas se u Istri pripovijeda o mutvoranskoj junici, koja je na jednak način spasila grad od Francuza i od Atila.²⁹ U Hrvatskom zagorju pripovijeda se isto o Loboru — što se moglo čuti i u zagrebačkoj TV-reportaži **Zagorje** autora Vlade Konjhodžića kao izravno kazivanje jednoga domaćeg čovjeka (22. 6. 1975).

No najveću popularnost i spektakularne razmjere u naše dane stekla je ta predaja u Podravini, vezana uz grad Đurđevac. Predaja o tome kako su Đurđevčani otjerali tursku opsadu ispalivši iz topa u turski tabor svoja posljednja dva »picoka« (pileta) pa da su po tome Đurđevčani i Podravci dobili nadimak Picoki a njihov kraj Picokoland — poznata je podavno. Naše doba, međutim, donosi toj predaji novu dimenziju. Kao i o drugim pričama, o njoj pišu novinske reportaže (»Lutajući« u »Večernjem listu« 7. i 8. 2. 1974; B.

Kovačević u »Vjesniku« 27. 5. 1975). Kovačević, raspravljajući o privrednim problemima Đurđevca, ne propušta da spomene i predaju o Picokima ovako: »Nekada su se Đurđevčani ljutili kada bi ih netko glasno nazvao Picokima. Kasnije su taj nadimak primali mirno, ravnodušno, a u posljednje se vrijeme tim nadimkom i ponose, pa svuda ističu da su oni pravi Picoki i odmah pričaju legendu o hrabrim braniocima đurđevačke tvrđave (...) U znak sjećanja na te dane, potkraj svibnja ili početkom lipnja, organizirat će priredbu pod zidinama staroga grada. Bit će tu, kažu, i konja, i Turaka, i branilaca, bit će pucnjave i svega, a najviše picoka i kokoši priređenih na najbolji način: đurđevački. Prva takva priredba održana je 1968. godine, a sada bi — obnavljajući običaj pričanja i podsjećanja na pothvate svojih predaka — Đurđevčani htjeli da to postane tradicionalna priredba, svake godine sve bogatija i zanimljivija«.

Novinar je s dobrim instinktom doveo staru predaju u neposredno susjedstvo s aktualnom lokalnom privredom. Uočio je kako se negdašnji porugljivi nadimak, što ga je pučka etimologija bila povezala s pričom, postepeno preobrazio od uvredljivoga u simpatično ime, čak takvo koje može donijeti popularnost i lijepu korist svome kraju. Shvatio je zapravo moć modernih medija i funkciju folklorizma.

Priredba se zaista trajnije održala. U zagrebačkoj TV-emisiji **Nedjeljno poslije podne** (19. 6. 1977) pojavile su se četiri podravske žene u stiliziranim narodnim nošnjama nazvane »picokače« — dobivši to ime, kako je objašnjeno, po predaji o turskoj opsadi Đurđevačkoga grada. Učiteljica je u toj emisiji ispričala sadržaj predaje. Najavljeno je održavanje svećanih dana u Đurđevcu kao znak uspomene na događaj: sa smotrom narodnih plesova i pjesama, s kulturnim priredbama (gostovanjem kazališta »Gavella« iz Zagreba s Krležinim **Kraljevom!**), s izložbom kolača. Na ekranu se vidjela ogromna torta u obliku Đurđevačkoga staroga grada. Objavljeno je da će na svečanosti biti rekonstruirana »legenda« uz zvučne i svjetlosne efekte i da će se ispaljivati iz staroga grada picoki. Priredbu je registrirao i »Vjesnik« (27. 6. 1977.) kao »kulturno-umjetničku, turističku i zabavnu manifestaciju **Picoki, legenda, ljetno 77**«.

Priredba se ponavlja i godine 1978. Govori o njoj u zagrebačkoj radio-emisiji (19. 6.) Miroslav Dolenc kao o »picokijadi«. Popularni tjednik »Arena«, pokrovitelj priredbe, objavljuje 6. 7. 1978. članak S. Peršića **Picoki ostaju Picoki**: izvješćuje o đurđevačkoj svečanosti, hvaleći »legendarnu« spretnost Đurđevčana »od onih vremena turskih kad je Ulama-beg, zaplašen i nadmudren pernatim topovskim šuletom, podvio rep i pustio ih na miru pa do dana kad ih je svojom dramskom vizijom predaje o pijetlu oslobođiocu osvojio nitko drugi do Drago Bahun Kerempuh, umjetnički voditelj i ovogodišnje manifestacije 'Picoki, legenda i ljetno'«. Saznajemo iz članka da je na priredbi bilo »i nogometa, košarke, rukometa, gokarta, i smotri folklor, i glazbenog umijeća, naivnih slikara i kipara, nadmetanja kuharica i drvosječa, izložaba obrtničkih majstorija i (ribo)lovačkih ulova, poznatih ličnosti i bezbroj lica...«; bilo je svega što treba »i da razonođuje, i da obogaćuje spoznajama o prošlosti, dometima sadašnjosti i pogledima u budućnost ovoga kraja«.

Na sam dan Stare godine 1978. zagrebačka je televizija prikazala tu popularnu podravsku priredbu u emisiji nazvanoj **Legenda o Picokima**. Rečeno je u najavi da priredbi prisustvuje više od 40.000 ljudi i da ona »oživljava sjećanje na spomenute povijesne događaje«. U dobro režiranoj TV-emisiji vide se povorke u narodnim nošnjama; predvodnik povorke nosi živog pijetla, a pijetao je i inače u toku emisije stalno vidljiv: na dječjim crtežima o »legendi«, na drvenoj skulpturi s istom temom domaćega naivnoga kipara. Vide se u toj emisiji ženske utrke na biciklima, utrke na malim motorima, prikazi kosidbe i drugih poslova, pripremanje domaćih kolača i ribljih specijaliteta, narodni ples, tamburaši, pjevački zbor. A poanta je dramska inscenacija **Legenda o Picokima**, kojoj je autor i režiser Drago Bahun. Trećega dana tih đurđevačkih svečanosti odvija se u noćnom ambijentu, s bakljadom na početku i vatrometom na kraju, ta predstava u efektном prostoru uz Stari đurđevački grad, s komparserijom bijelo odjevenih djevojaka s bakljama u ruci, koje bi imale biti nešto slično antičkome koru. Predstava je sva ozbiljna, patetična, dostojanstveno štokavska. Tu jure turski konjanici, drže se slobodarski govori, pred krvavim Ulama-begom, kao pred kakvim Smail-agom Čengićem, bičuju Turci nesretni kršćanski narod. Kada na kraju iz opsjednutoga grada bude ispaljen iz topa znameniti živi »picok«, a sve to ratnički ozbiljno, bez humora, Ulama-beg digne opsadu i otiđe zajedno sa svojom vojskom. Pred odlazak drži Ulama-beg govor u kojemu, kao svoje prokletstvo, dodjeljuje Đurđevčanima nadimak Picoki.

Predstavu izvode domaći ljudi, no njihov je udio u njoj ipak vrlo ograničen. U razgovoru, koji se vodio u istoj TV-emisiji, reče jedan od njih: »A naša **Legenda** — to vam glumci zagrebački govore, a mi samo zube respiramo«. Govorio je o načinu realizacije predstave, no smisao je ove ocjene znatno širi.

Legenda o Picokima i trodnevni đurđevački spektakl okupljen oko nje gotovo je školski primjer za osuvremenjenu nostalgично-praktičnu funkciju jedne stare predaje.

* * *

Likovi dvojice razbojnika iz sjevernih dijelova Hrvatske — Joce Udmanića iz 19. stoljeća i Jove Čaruge iz vremena nakon svršetka prvoga svjetskog rata — stopili su ne odveć davne realne događaje s pučkim romanima što su inspirirani tim žestokim uzbudljivim pustolovinama, i ujedno s usmenim pričanjem. Usmeno je pričanje bilo potaknuto događajima i lektinom pučkih romana, ali i folklornim tradicijskim uzorcima; u drugu ruku, pučki su romani preuzimali svoje motive i iz usmenih kazivanja.

Ove su teme ostale još uvijek dovoljno privlačnima da nađu mjesta u današnjim novinskim podliscima.

O Joci Udmaniću izišla je u Varaždinu godine 1905. anonimna knjižica **Udmanić — Crstice iz razbojničkog života**; o njemu je seljački pisac Mijo Stuparić objavio roman (1937), a Kalman Mesarić napisao je o Udmaniću dramu. U naše dane ponovno piše pučke romansirane biografije o njemu i o Čarugi Marino Zurl s velikim odjekom u čitateljâ.³⁰ Već prije Zurlove knjige u »Vjesniku« je izlazio podlistak o Joci Udmaniću **Robin Hood moslavačkih šuma** —

čime je Joco Udmanić indirektno kvalificiran za današnjeg čitatelja novina kao jedan iz niza tzv. plemenitih razbojnika iz narodne predaje, koji otimaju bogatima da bi obdarili sirotinju. (Kao pisac feljtona potpisan je H. Harambašić, »Vjesnik«, 6—16. 4. 1968.).

O Udmaniću su zapisana i usmena kazivanja, poput onoga kako je, prerušen u biskupa, opljačkao nekog popa (a registriraju to i pučki romani o Udmaniću): »Joca je Udmanić bil pravi čovek. On je robil same bogataše ki so imeli penez a pomagaj je sirotinjo. Jenpot se je tak čule da jen pop ima čudaj penez (...)«.³¹

Za razliku od romantički oplemenjenog viteškoga lika Udmanićeva, Čaruga je u pučkoj literaturi ostao obilježen kao bezdušan i krvoločan razbojnik. To je naglašeno u Ugljenuvu predgovoru Zurlovoj knjizi a i u samim Zurlovim diferenciranim naslovima: **Viteški razbojnik ili tragedija Joce Udmanića te Zla hajdučka kob ili strašna haranja Jove Čaruge**.

Moguće je, naravno, da u tom razlikovanju ima nešto istine i da Udmanić u životu odista nije bio krvolok, kakav bijaše Čaruga. Ali tradicijski uzorci, koji su u Udmanićevu slučaju zbog vremenske distance — preko pučke literature i usmenih predaja — bili mnogo djelotvorniji nego u još svježem sjećanju na Čarugu, imaju svakako najvažniji udio u tim podvojenim ocjenama dvojice razbojnika.

Kako je usmena tradicija nakon pola stoljeća počela i od Čaruge stvarati ne, doduše, viteškoga, ali ipak simpatično domišljatog i ne odviše surova hajduka, posvjedočili su čitatelji u svojim dopisima »Vjesniku u srijedu« (29. 12. 1971. i 5. 1. 1972). Kada je taj tjednik donio članak o (neostvarenom) snimanju filma o Čarugi, javiše se čitatelji sa savjetima autoru scenarija kako da u filmu prikaže Čarugu. Ispričali su anegdote o tome kako je Čaruga donio župniku u Mariji Bistrici tobožnje dijete na krštenje, prerušen u žensku odjeću, s revolverom skrivenim u dječjim pelenama, i kako je tom zgodom na lak način opljačkao župnika; kako je prerušen u žandarskoga kapetana posjetio žandarmerijsku stanicu i natjerao žandare da pođu tobože goniti Čarugu, a on dotle sa svojim drugovima »ispraznio« stanicu; kako je došao žandarima u »inspekciju«, i naveo ih da tobože radi vježbe svi jedni druge povežu lancima i zatim ostavio napisanu poruku: »Jovo Čaruga bio u kontroli žandarske stanice«; kako je došao među seoske svatove pa zapalio u šljiviku stog slame, i dok su svatovi poletjeli da gase vatru, Čaruga je »uzeo pečeno prase na raznju i krenuo svojim putem«. U ovim epizodama ima ponešto faktografije, zna se, na primjer, da su Čaruga i družina u više svojih razbojničkih prepada nosili žandarsku uniformu; ali iz tih je opisa počela zračiti i simpatija za Čarugine kanda bezazlene lupeštine, bez golemih i bezobzirnih pljački, bez mučenja i umorstava nevinih ljudi — što je Čaruginim suvremeniciima nekoć tjeralo jezu u kosti. U novinskom se dopisu kaže da je Jovo u svojim operacijama i trikovima bio »umjetnik«; rečeno je i ovo: »Točno je da je Jovo bio bandit, ali sirotinju je pomagao«.

Tako su zagrebačke novine postale u naše dane prenosioce tradicije, koja se uobličuje prema tipičnim starijim uzorcima kazivanja o razbojnicima.

* * *

Prije je bila riječ o »oriđinalima, čudacima i veseljacima« i o anegdotama o njima iz proteklih vremena. U naše dane nastaju anegdote o suvremenim osobnjacima i šaljivčinama — koje uz sudjelovanje modernih medija, za razliku od predašnjih, prestaju biti lokalnima i bivaju posvuda poznate čak i onda kad su im junaci izrazito regionalno obilježeni. Tako je bilo s popularnim dalmatinskim partizanskim komandantom i poslijeratnim ministrom Vicom Buljanom, čovjekom duhovitim na tipično mediteranski način, čije su se dosjetke stale prepričavati, da bi se poslije oko njega kupile i takve anegdote koje su mu očito samo pripisane. Od mnogih anegdota koje važe kao Vicine, a ipak to nisu, nego im je izvor u međunarodnom repertoaru, mogla bi se spomenuti ona kad je Vice na Titov prijedlog da nađe sebi ženu od kojih četrdeset godina uzvratilo da bi bolje bilo uzeti »dvi po dvadeset« (Aa Th 1362 B*). Anegdote o Vici objavljene su u više prilika.³⁷ Književnik Mirko Božić napisao je, prema Vicinu životu, scenarij protkan anegdotama, ali bez njihova eksplisitnog citiranja, za televizijsku seriju **Čovik i po** i objavio dva kratka romana s istom tematikom. O Vici su, napokon, pisale i zagrebačke novine »Večernji list« (26. i 27. 10. 1974), gdje je novinar B. Lacmanović u svoj razgovor s Vicom upleo nekoliko poznatih anegdota o njemu. Nakon nedavne smrti Vice Buljana objavljuje splitska »Nedjeljna Dalmacija« seriju članaka o njegovu životu (početak serije u studenom 1978).

Pričice, anegdote i vicevi o suvremenim istaknutim ličnostima dospjeli su, iz različitih razloga, samo djelomice do novina i ostalih sredstava javnoga komuniciranja. Jednu od njih, premda je poznata samo usmeno, pa striktno uzevši ne bi pripadala ovom članku, ispričat ću ipak kao veoma izrazit primjer prenošenja starih pripovjedačkih struktura na suvremene situacije, što je, nema sumnje, u uskoj vezi s temom ovog članka.

Riječ je o prvome poslijeratnom predsjedniku vlade Hrvatske i sve do danas veoma istaknutom političaru, čovjeku ozbiljnom i suzdržanom, koji po svojim svojstvima sigurno nije model osobe oko koje bi se kupile anegdote. Uz njega se ipak vezala jedna priča, koja je prvih poslijeratnih godina bila popularna među milicionarima, a ja sam je čula god. 1974. u trenucima veselog raspoloženja od sada već pokojnog društveno-političkog funkcionara F. S. i pribilježila je odmah istoga dana po sjećanju:

Bilo je to prije mnogo godina, negdje oko 1948—1950, u vrijeme sukoba Jugoslavije sa zemljama istočnog bloka. U to doba bile su u modi »šildkape«. Drug V. imao je običaj da se sam u autu izveze iz Zagreba prema Samoboru, u »šildkapi«, bez ičije pratnje. Jednom ga zaustavi neki milicionar i zamoli da ga poveze. Drug V. ga primi. Putem su razgovarali o političkoj situaciji. Milicionar se pokazao vrlo borbenim, odlučnim, spremnim na akciju i tumačio je kako bi se borio ako bi se suočio s neprijateljem.

Negdje kraj Samobora zamolio je druga V. da ga malo pričeka jer da ima tamo neku svoju »malu« pa bi je htio pozdraviti. Drug V. ga je čekao premda

se milicionar nije vraćao dulje od pola sata. Vrativši se, ispričao se i objasnio kako mu je mala »perfektna« pa nije mogao odoljeti, nego se morao s njome zadržati. Usput je spomenuo da ona ima »još bolju« sestru pa bi sutradan njih obojica mogli svratiti k njima, samo neka mu drug kaže svoj telefonski broj, pa će mu se javiti. Drug V. je izbjegao da dade svoju adresu, nego je obećao da će se on sam javiti, pa mu milicionar dade broj svoje milicijske stanice.

Sutradan, dok je milicionar bio dežuran, iznenada zove telefon i traži da se taj i taj milicionar odmah javi u predsjedništvo vlade. Milicionar pođe malo začuđen, no ne sluteći ništa. Bilo mu je sve čudnije kad su mu rekli da uđe u zgradu i da pođe do predsjednika vlade. Stigavši k njemu, prepozna ga i sav se prestraši. Ali ga je drug V. primio veoma ljubazno i rekao mu neka se ne boji jer da je on vidio kako je hrabar i odlučan, i da će od sada biti postavljen za stražara pred njegovom vilom.

Uzorak za ovu suvremenu priču, čak ako bi u njoj bilo zrnice istine, bila je, dakako, stara pripovijetka o kralju i vojniku — gdje je vojnik susreo pre-rušenoga kralja i spasio ga od razbojnikâ, a kad je poslije došao na dvor i prepoznao kralja, bio je obilato nagrađen (Aa Th 952)³³.

* * *

Jedan segment pravoga usmenog pričanja današnjice imao je svoje ishodište na televizijskom ekranu.³⁴ Godine 1975. i 1976. emitira zagrebački TV-studio dramsku seriju **Gruntovčani** po scenariju Mladena Kerstnera. U komičnom se svjetlu prikazuje jedno podravsko selo u previranju između tradicijskih navika i prodiranja urbanizacije praćene potrošačkim duhom i vještim poslovnim a i međususjedskim »prevarancijama«. Tradicijski koncept utjelovljen je indirektno u središnjem liku serije, u Dudeku. Već taj nadimak a i vrlo adekvatan lik glumca Martina Sagnera sugeriraju čovjeka »bedačeka«, pasivnog i naivnog, dobrog i blagog, ne baš pametnoga, nevještog smicalicama, koji u svim zgodama izvlači kraći kraj, prevaren i eksploatiran od svojih pametnih rođaka i susjeda. Serija postiže izvanredan uspjeh kod publike, a Dudek postaje junakom godine. Ljubljanske novine »Delo« povele su o tome anketu među sociolozima, psiholozima, estetičarima (13. 3. 1976) s rječitim naslovom **Dudek — mit svakidašnjice**. Kerstner, ohrabren uspjehom, piše poslije o istoj temi roman i dramu, koji nisu ponovili uspjeh televizijske serije. (A nije imala odjeka ni TV-serija **Mejaši**, koja je prethodila **Gruntovčanima** i bila zapravo prvi dio te iste serije.)

Taj Dudek, dakle, postao je i junakom folklornih i folklorističkih manifestacija. O pokladama god. 1976. prodavale su se maske s njegovim likom. Na karnevalskoj priredbi u Samoboru kraj Zagreba godine 1976. uvršteno je u program — koji je objavljen u lokalnom prigodnom pokladnom listu »Sraka« — »veliko suđenje Dudeku« i »izvršenje presude«. O tom »suđenju« piše i »Studio« (21—27. 2. 1976).

Još u toku izvođenja serije pokuljali su po Zagrebu vicevi o Dudeku. Čula sam ih prvi put posljednjih dana god. 1975. na jednoj internoj proslavi u Institutu za narodnu umjetnost. U društvu gdje su gotovo svi prisutni bili po

struci folkloristi palo je već pet-šest zgodnih viceva o Dudeku, kad smo se tek dosjetili da sudjelujemo u performanciji jedne tradicije koja je upravo u nastajanju i da bi je trebalo registrirati.

Ubrzo sam viceve o Dudeku slušala i u krugu svojih prijatelja, u prolazu na ulici, u tramvaju, među pacijentima jedne plućne bolnice.

»Dudek-vice« pojavio se istodobno i u zagrebačkim novinama i popularnim tjednicima.

Vicevi su ponikli iz Dudekovih situacija u TV-seriji, oni upotrebljavaju njegov argot, uklopljene su u te viceve i ostale važnije ličnosti iz serije: Dudekova žena Regica, prefrigani tetec Cinober i drugi. Ubrzo su se vicevi počeli oslobađati matične TV-serije i prenijeli su na Dudeka motive iz drugih viceva, osobito onih tipa grof Bobby. Takvo prenošenje motivâ s Bobbyja na Dudeka ima svoju dublju logiku — obojicu povezuje, uza sve velike međusobne razlike, njihova bespomoćna pasivnost i pomalo bedasto držanje, neadaptiranost normama okolnog svijeta u vremenu kada se njihov stari svijet gubi.³⁵

Evo što se priča o Dudeku: U Podravini je otrprije poznata pričica o čovjeku, koga noću, dok spava u istoj sobi s crncem, netko namaže crnom bojom, pa on ujutro misli da je gostioničar probudio crnca mjesto njega.³⁶ Tome odgovara međunarodni tip priče **Aa Th 1284 A**. O Dudeku sam čula tu pričicu na spomenutoj proslavi u Institutu približno ovako:

Dudek je ipak otišao na rad u Njemačku (u TV-seriji, naime, nije se mogao odvojiti od zavičaja i sišao je s vlaka na prvoj stanici nakon svog sela). Vraća se za Božić vlakom kući, s njime putuju dva crnca. Dudek molj jednoga da ga probudi: »Ti, kmica, kad budemo došli u Gruntovec, prosim zbudi me«. Crnci se uvrijede jer im je rekao »kmica«, pa ga namažu crnom »Šmol-pastom«. Pred Gruntovcem ga probude. Dudek uzme svoj kofer, izide iz vlaka i na cesti sretne kao prvoga svog teteca Cinobera. Pozdravj ga sav veselo, ali tetec prođe kraj njega kao kraj turskog groblja. Dođe doma, veselo pozdravi Regicu, ali ga Regica ne pozna. Dudek, začuđen, pogleda se u špiگل. »Isusek, Isusek, pak to su oni zbudili jednog drugog a ne mene!«

Varijante te šale o Dudeku donose novogodišnji broj »Vjesnika« 1976. i »Studio« (13—19. 2. 1976).

Dudek prodaje na »sejmu« kravu. Kad ga pitaju »je l' daje mleka«, odgovara: »Bormeš slabo, samo jednu litru na dan«. I tako redom. Ne može je, naravno, prodati i vraća se s kravom doma. Tu sretne teteca Cinobera i priča kako je bilo. »Ti bedak, krava se tak ne prodaje, drugi put idem ja š njom na sejem, a ti samo gledaj kak se to dela«. Tetec hvali kravu, da daje »puno mleka«, da je »stelna« i tako sve po redu. Dudek kad to čuje, tiho mu šapne: »Tetec, idemo doma, neću ja prodati takvu dobru kravu«.

Čula sam to u siječnju 1976. od svoje poznanice V. Š., a slično se pričalo i na proslavi u Institutu. Varijantu donosi navedena revija »Studio«. Siže je poznat i kao stara šala, vezana uz Nasredin-hodžu.³⁷

Cinober nagovara Dudeka na neki zajednički posao, ali se Dudek nečka. »Ja sam s vami, tetec, navek samo zgubil, neću, nemrem«. Tako to traje, ali

na kraju tetec uvjeri Dudeka da će ovaj put sve biti dobro. Kaže mu da on pravi 15-hiljadarke, a Dudek treba samo otići na »sejem« ili u dućan i razmijeniti ih. Ali neka pazi da ga ne prevare. Dudek pristane i poslije se vrati jako zadovoljan. »Vidite, tetec, nisu me vkanili. Ja sam dal onu 15-hiljadarku, a dobio sam za to jednu od devet i dve po šest«.

Čula sam to od V. Š. Varijante donose navedeni brojevi »Vjesnika« i revije »Studio«.

»Studio« donosi i vic o Dudeku koji »šverca« iz Trsta budilicu skrivenu pod šešrom. U trenutku carinskog pregleda budilica počne zvoniti. »Gospod, bute pogodili u kojem mi uhu zvonit?«

Dudek i Regica dobili su dvojčake. Dudek dolazi u bolnicu, razdragan gleda čas djecu, čas Regicu i na kraju bojažljivo pita: »Regica, a je li da si mi budemo jednoga zadržali?«

Čula sam to od D. R. A., a njoj su pričali sin i kćerka, učenici srednje škole, potkraj godine 1977, kada TV-serija već davno nije bila aktualna, ali su se vicevi o Dudeku još pričali. Iz istog je izvora i ovaj vic:

Dudek kupa svoje dijete u kadici. Dijete je cijelo uronjeno u vodu, a Dudek ga drži samo za jednu ruku, koju je izvukao izvan vode. Dijete, naravno, plače. Dođe tetec Cinober i kaže Dudeku da bi morao obuhvatiti dijete svojom rukom ispod leđa. »Je, tetec, nis ja tak bedast. Bi se spekel!«

Inače, u TV-seriji Dudek i Regica nemaju djece.

Dudek ide po cesti. Kraj njega prođe djevojka na biciklu natovarena košarama. Malo dalje Dudek opet naiđe na nju, pala je s bicikla, »opale« su joj košare i sve što je bilo u njima. Dudek joj pomogne da sve pokupe. Djevojka je sva sretna i kaže Dudeku neka sad zatraži od nje ono što najviše želi. Dudek se srami. »Je, kaj bi, ti se samo šališ«. »Ma ne, Dudek, slobodno, slobodno zaišči kaj ti je najrajše«. Dudek se dugo cifra i srami, ali na kraju se ipak odvaži: »Onda znaš, ja bi najviše volil imati tvoga bicikla«.

Čula sam to od V. Š. Varijante donose već spomenuti »Vjesnik« i »Studio«. Nekoliko takvih njemačkih šala iz našeg vremena, ali li rodan siže iz 15. stoljeća, gdje budalasti momak želi da mu djevojka dade jabukâ, naveo je u časopisu »Fabula« Kurt Ranke.³⁸

Sličan je ovaj vic o Dudeku, koji sam također čula od V. Š.:

Jedna ženska vozi se po cesti u autu i pošprica Dudeka i njegovu prijatelja. Brzo poslije toga završi s autom u grabi. Dudek i prijatelj pomognu joj da izvuče auto iz grabe. Kad je sve gotovo, ona ih pita: »Dečki, onda kaj očete, da vam platim, ili da sada skinem gaće?« Dudek šapne prijatelju: »Bogme, bolje je da nam plati, gaće bi nam itak bile premale«.

Na proslavi u Institutu pričao se ovaj vic (koji je poslije objavila i »Arena« 16. 1. 1976):

Kad se je Dudek oženio, pitali su ga dečki je li Regica došla u brak nevina. »Je, to vam ja baš praf ne bi mogel reći. Jedni veliju da je, a drugi veliju da nis«.

O Dudekovoј prvoj bračnoj noći pričala mi je i V. Š.: Regica ga uči »kak se to dela«, ali Dudeku dosade upute: »Je, Regica, meni se baš nekak vidi da ti ni sama zapraf ne znaš kaj bi štela.«

Samoborska pokladna »Sraka« 1976. donosi vic o Dudeku i pikači (svinji). Pikača neće da jede, nego razbacuje snop kukurozovine po dvorištu. Dudek objasni Regici da se pikača »tera«. No kada sutradan Regica razbacuje kukuruzovinu, Dudek se ne može dosjetiti što to znači.

Slijede dva tipična Bobby-vica o Dudeku.

Pričala mi je V. Š. (a slično sam čula i na proslavi u Institutu):

Dudek je došao na posao gol. Šef ga gleda začuđeno, a Dudek kaže da su slavili Novu godinu. Onda da su se najprvo svlekle ženske, onda su se muški svlekli, onda se je najenput zgasilo svjetlo i neko je rekel: »Dečki, na posel! I ja sam tako došao na posel.

Od studentice V. M. čula sam kako je Dudek upućivao svoga sina u seksualno obrazovanje: rastumačio mu je da ovce, ptice i kukci rade ono isto što su i njih dvojica činili s dvije ženske.

Na kraju jedan otužan opsceni vic o Dudeku kao gatarbajteru (čula sam ga od O. Š.):

Dudek je bil na radu u Njemačkoj. Onda je čuo da drugi dečki idu u javnu kuću pa je i on otišao. Portir mu kaže da to košta šesnaest maraka, ali Dudek ima samo četiri marke. Portiru je žao Dudeka pa ga pošalje na drugi kat, da je tamo neka Bara, baš negdje iz blizine Gruntovca, pa ako se sporazume, njemu je pravo. Bara pristane na cijenu od četiri marke, ali uz nepotpun čin, podijeljen na dvaput po dvije marke. Dudek ipak postigne što želi za svega dvije marke. »Baš sam se setil da imam samo dve marke« — kaže on u kritičnom trenutku.

Ovo nekoliko viceva o Dudeku — koji su dijelom skraćeno prepričani prema objavljenom tekstu a dijelom se donose onako kako sam ih uspjela po sjećanju pribilježiti istoga dana kad sam ih slušala — ne objavljuju se s pretenzijom da predoče cijeli, znatno bogatiji repertoar Dudek-viceva. Njihovi se sadržaji u sklopu funkcije vica kao žanra ovom zgodom također ne razmatraju. Oni jedino žele ilustrirati pojavu kako je suvremeni popularni lik iz televizijske serije, u kojoj nema ni tih ni sličnih viceva, uspio postati jednom od figura, folkloru dobro poznatih, što privlače na sebe priče razolikih provenijencija. Početne asocijativne veze među uzorkom i pričama mogu se prepoznati, no ako bi se Dudek eventualno održao i ubuduće u tradiciji, povezanost s uzorkom postajala bi sve tanjom.

* * *

Govoreći u ovom članku o suvremenim usmenim gradskim pričama u Zagrebu, ograničenima na one što sam ih čula među svojim znancima, mogla sam prepričati njihove sadržaje, katkada posredno opisati situacije izvedbi, rekonstruirati tekstove po svome sjećanju, ili ih točno citirati prema naknadnom kazivanju izvan prirodnoga konteksta. Poteškoće oko registriranja autentičnih tekstova narodnih pripovijedaka u njihovu kontekstu javljaju se

posvuda. No kada je riječ o ovim pričama, koje se šire među nama, gdje svatko u podesnom trenutku može biti kazivač a trenuci pripovijedanja posve su nepredvidivi — postaju te poteškoće gotovo nepremostive.

Bit će teško, ali i prijeko potrebno istražiti stil tih naših suvremenih usmenih urbanih priča, odnos njihova unutrašnjeg iskaza i forme izlaganja; sagledati kako interakcija s novinskim ili televizijskim tekstovima utječe na način njihova uobličavanja i u tom svjetlu predočiti u čemu je kreativnost tih jednostavnih pa čak katkada i banalnih priča.

Ovome je članku bila namjera da prikaže u kakvim se sve oblicima i s kakvim funkcijama stare tradicijske i moderne usmene priče prepleću sa suvremenim novinskim tekstovima i, u suprotnom smjeru, novinski i televizijski medij s današnjim usmenim pričanjem; ujedno bi želio dati poticaj istraživanju stila današnjih urbanih priča.³⁹

BILJEŠKE:

¹ Maria Kosko, *Le fils assassiné (AT 939 A). Étude d'un thème légendaire*, *FF Communications* No 198, Helsinki 1966, 255—256.

Ivo Vidan, *Jugoslavenski izvor jedne Camusove teme*, »Književna smotra«, 5, 1973, br. 15, 39—42.

U knjizi M. Kosko navedeno je pogrešno da se gradić Oravica, gdje se navodno zbio opisani zločin, nalazi u Jugoslaviji. Oravica je gradić u Rumunjskoj nedaleko od jugoslavenske granice.

² Kosko, n. d., 180—192, 247—248. i 257—258.

Ante Petravić, *Wernerova tragedija »Dvadeset i četvrti veljače« i naša narodna priča*, u knjizi *Treće studije i portreti*, Split 1917, 118—128.

³ Walter Anderson, *Volkserzählungen in Tageszeitungen und Wochenblättern*, u zborniku *Humaniora. Essays in Literature — Folklore — Bibliography. Honoring Archer Taylor*, Locust Valley 1960, 58—68.

⁴ Ingeborg Weber-Kellermann, *Berliner Sagenbildung 1952*, »Zeitschrift für Volkskunde«, 52, 1955, 162—170.

Herbert Weißer, *Zur Entstehung der Sagen in der Gegenwart*, u zborniku *Volksüberlieferung. Festschrift für Kurt Ranke*, Göttingen 1968, 401—414.

⁵ Sigfried Neumann, *Lebendiges Erzählen in der Gegenwart*, u zborniku *Probleme und Methoden volkskundlicher Gegenwartsforschung*, Berlin 1969, 157—167.

⁶ Linda Dégh, *Neue Sagenscheinungen in der industriellen Umwelt der USA*, u zborniku *Probleme der Sagenforschung*, Freiburg i. Br. 1973, 48.

⁷ Hermann Bausinger, *Strukturen des alltäglichen Erzählens*, »Fabula«, 1, 1958, 3, 239—254.

Isti, *Volkskultur in der technischen Welt*, Stuttgart 1961.

⁸ Bausinger, *Strukturen...* (kao bilj. 7), 251.

Isti, *Formen der »Volkspoesie«*, Berlin 1968, 183—184.

O ovoj i o ostalim pričama o kojima će ovdje biti riječ pisala sam ukratko prije više godina u jednome novinskom članku s naslovom *Žive li danas narodne pripovijetke? Kako ne, npr. i u novinama* (»Večernji list«, 10. i 11. 11. 1973, rubrika *Gost urednik*, uredila Dunja Rihtman-Auguštin).

⁹ Philip Brandt George, *The Ghost of Cline Avenue. 'La Llorona' in the Calumet Region*, »Indiana Folklore«, 5, 1972, 1, 56—91.

Katharine Luomala, *Disintegration and Regeneration, the Hawaiian Phantom Hitchhiker Legend*, »Fabula«, 13, 1972, 1/2, 20—59.

William B. Edgerton, *The Ghost in Search of Help for a Dying Man*, »Journal of the Folklore Institute«, 5, 1968, 1, 31—41.

E. C. Barksdale and Daniel Popp, *The Teller With the Tale*, »Fabula«, 18, 1977, 3/4, 249—255.

(Ostale referencije spominju se u gore navedenim člancima).

^{9a} Bausinger, *Formen* . . . , (kao bilj. 8), 148—250.

¹⁰ Bausinger, *Strukturen* . . . (kao bilj. 7), 251.
Isti, *Formen* . . . , 220. i 286.

¹¹ Bausinger, *Formen* . . . , 219.

¹² Linda Dégh, *The Runaway Grandmother*, »Indiana Folklore«, 1, 1968, 1, 76.

¹³ John Webster Spargo, *Chaucer's Shipman's Tale The Lover's Gift Regained*, *FF Communications* No 91, Helsinki 1930.

Kraticom **Aa Th** obilježujemo tipove pripovijedaka prema međunarodnom katalogu A. Aarne-Stith Thompson, *The Types of the Folktale, A Classification and Bibliography*, Second Revision, *FF Communications* No 184, Helsinki 1961.

¹⁴ *Contemporary Rumors and Legends*, »NIF Newsletter«, 2, Turku 1974, 4, 10—11.

¹⁵ Maja Bošković Stulli, *Istarske narodne priče*, Zagreb 1959, br. 46 i str. 175.

¹⁶ Ista, *Usmene pripovijetke i predaje s otoka Brača*, »Narodna umjetnost«, 11—12, 1975, br. 42 i str. 132.

¹⁷ *Usmene pripovijetke i predaje s otoka Brača*, br. 45 i str. 132.

¹⁸ *Istarske narodne priče*, br. 47 i str. 176.

¹⁹ *Narodne pripovijetke, predaje i pjesme s otoka Hvara*, rkp. Zavoda za istraživanje folkloru br. 884, I, 1965, tekst br. 33.

²⁰ Usmena predaja o medvedgradskoj Crnoj kraljici i o njezinu blagu objavljena je u mojoj zbirci *Narodne pripovijetke* (= Pet stoljeća hrvatske književnosti, 26), Zagreb 1963, br. 131 i napomena na str. 335.

²¹ U »Danici ilirskoj«, 1839., br. 27, objavljena je »pričica horvatska« *Vila povodkinja*, zapravo literarna pripovijest donekle inspirirana folklornim motivima, koja izdaleka podsjeća na usmenu predaju o Đulinu ponoru.

²² *Istarske narodne priče* (kao bilj. 15), br. 78 i str. 185—186.

²³ Predaja podjednakog sadržaja objavljena je i u zbirci: Balint Vujkov, *Do neba drvo, Hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine*, Subotica 1963, br. 96.

²⁴ Varijante te kastavske predaje i primjeri srodnih predaja iz drugih mjesta navode se u mom članku *Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama*, »Narodna umjetnost«, 10, 1973, 84—85. i u zbirci *Usmene pripovijetke i predaje s otoka Brača* (v. bilj. 16), br. 52 i str. 133—134.

²⁵ O njima se govori u mom djelu *Usmena književnost* (u knjizi *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1), Zagreb 1978, 196—198.

²⁶ Primjeri predaja o Petru Klepcu: »Omladina«, 8, 1924/25, 6, 109—111; Dragutin Hirc, *Gorski kotar*, Zagreb 1898; kalendar *Jurina i Franina*, Pula 1973, 132—136.

²⁷ *Istarske narodne priče* (kao bilj. 15), br. 70—72 i str. 182—184.

²⁸ N. K. Gudzij, *Istorija drevnej ruskoj literatury*, 6. izd., Moskva 1956, 72.

Bausinger, *Formen* . . . (kao bilj. 8), 175.

Leander Petzoldt, *Historische Sagen*, 1, München 1976, br. 24.

Gianfranco D'Aronco, *Indice delle fiabe toscane*, Firenze 1953, br. [2400].

²⁹ **Istarske narodne priče**, br. 83 i 95 i str. 188.

³⁰ Marino Zurl, **Knjiga o Jovi Čarugi i Joci Udmaniću**, treće prošireno i dopunjeno izdanje, Zagreb 1972. Spominjem i dramu Ivana Kušana **Čaruga**, u kojoj je karakteristično Čarugino ime premda joj se sadržaj ne odnosi izravno na Jovu Čarugu.

³¹ Stjepan Dokušec, **Tisuću i jedna noć našega naroda, Kajkavske priče i anegdote iz Lupoglava**, »Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu«, 1, 1935, tekst br. 38.

Isto u mojoj zbirci **Narodne pripovijetke** (kao bilj. 20), br. 171.

O Udmaniću govori i priča što je donosi »Pobratim«, 16, 1905/6, 1, 2—5.

Evo i nekoliko primjera priča o drugim hajducima, srodnih onima o Joci Udmaniću: »Pobratim«, 11, 1901, 10, 249 (o Petru Kvočki); 24, 1913/14, 8, 114—116 (o Mili Mačku); R. Strohal, **Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga III.**, Karlovac 1904, 90—91. i 210—211 (o Vicku Janiću i drugima).

³² Nekoliko tekstova i pregled ostalih primjera donose se u mojoj zbirci **Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine**, »Narodna umjetnost«, 5/6, 1968, br. 40—42 i str. 421—422.

³³ **Istarske narodne priče**, br. 44 i str. 175; **Narodne pripovijetke** (kao bilj. 20), br. 68.

³⁴ O televiziji kao ishodištu folklornih tradicija, u ovome slučaju dječjeg folkloru, navode se zgodni primjeri u knjizi: Dorota Simonides, **Współczesny folklor słowny dzieci i nastolatków**, Wrocław-Warszawa 1976, 223—232.

³⁵ Usp. Bausinger, **Formen** ... (kao bilj. 8), 135—136.

³⁶ Miroslav Dolenc, **Podravske narodne pripovijetke, pošalice i predaje**, »Narodna umjetnost«, 9, 1972, br. 112.

³⁷ Josip Pasarić, **Hrvatska narodna šala**, Zagreb 1923, br. 45 (iz časopisa »Bèhar«).

³⁸ »Fabula«, 8, 1966, 3, 290.

³⁹ Članak sličan ovome u kraćem i nešto drugačijem obliku objavljuje se i u časopisu »Fabula«, u broju koji je posvećen sedamdesetoj godišnjici života Maxa Lüthija, pisca koji je, uz ostalo, suptilnim analizama osvijetlio stil usmenih predaja.

Maja Bošković-Stulli

INTERACTION BETWEEN NEWSPAPERS, TELEVISION AND ORAL NARRATION IN THE CITY OF ZAGREB

Summary

The paper describes ways in which oral narration in Zagreb interacts with the mass media. The following developments are discussed: stories which orally circulate in the city of Zagreb and are then picked up by newspapers; examples of traditional tales taken over from different sources by newspapers and television and given new currency; finally, current television programmes which become a starting point for new orally circulated stories.

The first example is that of the well-known story of rapacious parents who rob and kill their long-absent son before they recognize him. This story connects oral tradition with literature (Camus!) and newspaper reportings, and it is the newspapers that bring the legend back into oral circulation.

Examples of orally circulating stories picked up by newspapers include those of the fake hitchhiking woman, of the phantom girl-hitchhiker, of a girl run over by a car and subsequent tussle among the drivers leading to multiple murders, of the body of a dead mother-in-law being stolen from the boot of the car, etc.

All these stories are placed here in their social context and shown in relation to traditional stories: they are analysed within the framework of adequate comparative literature.

Other examples which are given are modern tales with recognizable traditional models and their versions as given by newspapers and television. They deal with a supposedly murdered body on a train (as in Aa Th 1536 and 1537), a man paying his mistress's favours with her husband's money (Aa Th 1420 C), a policeman failing to recognize an important dignitary and who recognizes him later under spectacular circumstances (as in Aa Th 952), etc.

The paper also discusses rumours and their reporting in newspapers, involving cases such as those of poisonous worms, massive corruption resulting in the leakage of schools-entrance examination tests, an unexpected find of a bag full of gold.

The paper then goes on to analyze newspaper and television stories containing old local legends, jokes, popular local anecdotes, in all of which one can trace elements of entertainment, locally or historically coloured nostalgia, tourist advertising and folklorism. Examples of such jokes and legends are: Aa Th 1210, 1310, 1829, 1276, 1531, etc., as well as legends about ancient castles, buried treasures, witches' sessions, unfortunate lovers, pirates, wicked feudal lords, King Mathias the Just, great heroes of the past, Prince Marko, the Pula amphitheatre built by fairies, the siege

---

Zagrebačka usmena pričanja u prepletanju s novinama i televizijom

---

of a fortress which was saved by the smart idea of firing the last chicken from the famine-ridden city into the enemy ranks. This last example of a local legend has inspired the citizens of a small town to organize spectacular folkloristic shows every year to commemorate the »event«.

The author reviews newspaper accounts and readers' letters dealing with the lives of two brigands from the late nineteenth and early twentieth centuries who are even now often presented as »noble criminals« — without a basis in historical fact.

Another set of anecdotes, circulated orally, and its television and newspaper counterparts have a popular Second World War Partisan commander as their protagonist.

Finally, the author shows how jokes began to be told about the main character of a popular television series which have many elements of the jokes with Count Bobby at the centre. Television has thus become the source of a new oral tradition.

In conclusion, the author considers the difficulties that one encounters in trying to make authentic records of modern urban narration. She stresses the need to study the relation between their content and the form of expression and to examine the effects on the formation of these stories by newspapers and television.

A shorter version of this paper, in German, has been published in the issue of the journal *Fabula* devoted to Max Lüthi.

(Translated by V. Ivir)